

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2001-05-15

UDK 341.222(497.4:497.5)

ČEZMEJNO SODELOVANJE IN VPLIV NOVE SLOVENSKO-HRVAŠKE DRŽAVNE MEJE NA OBMOČJU ZGORNJEGA OBKOLPJA

Damir JOSIPOVIČ

Inštitut za geografijo, SI-1000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7
e-mail: damir.josipovic@uni-lj.si

IZVLEČEK

Prispevek na primeru Zgornjega Obkolpja obravnava čezmejno sodelovanje in vplive nove državne meje med Slovenijo in Hrvaško na lokalno prebivalstvo in njegov prostor. V prispevek so vključeni tudi izsledki ankete, ki je bila opravljena na slovenski strani meje, nanašala pa se je na že omenjeno problematiko nove meje, prekmejno sodelovanje ter povezovanje pred osamosvojitvijo in po njej, oskrbo, zaposlovanje lokalnega prebivalstva itd.

Ključne besede: čezmejno sodelovanje, meja, obmejno območje, Zgornje Obkolpje, Slovenija, Hrvaška

COLLABORAZIONE TRANSFRONTALIERA E INFLUENZA DEL NUOVO CONFINE SLOVENO – CROATO LUNGO IL CORSO SUPERIORE DEL FIUME KOLPA

SINTESI

Il contributo esamina la collaborazione transfrontaliera e l'influenza del nuovo confine sloveno – croato sulla popolazione locale lungo il corso superiore del fiume Kolpa. La ricerca include anche i risultati di un sondaggio fatto nella parte slovena e che si riferisce alla problematica del nuovo confine, alla collaborazione transfrontaliera, ai rapporti esistenti prima e dopo l'indipendenza, all'approvvigionamento, all'occupazione della popolazione locale, ecc.

Parole chiave: collaborazione transfrontaliera, confine, area di confine, corso superiore del fiume Kolpa, Slovenia, Croazia

1. Uvod

Prispevek se ukvarja z vprašanji vplivanja nove meje ter prekmejnega sodelovanja prebivalstva na primeru Zgornjega Obkolpja. Prekmejno sodelovanje je nekaj povsem novega na tem območju, saj imamo z državno mejo tod opraviti šele od leta 1991. Zgornje Obkolpje si delita naslednici bivše SFRJ, to sta Slovenija in Hrvaška. Preučevano območje zajema pripadajoče porečje gornjega toka Kolpe s Čebranko, in sicer vzvodno od sotočja s Kolpico pri Brodu na Kolpi. Izjema je območje Prezida, ki sicer spada že v Ljubljaničino porečje, a je z Zgornjim Obkolpjem organsko in upravno povezano. Gornjekolpski teritorij administrativno obsega ozemlje petih občin, katerih meje se dokaj dobro ujemajo z naravnimi. Na slovenski strani gre za občine Osilnica (v celoti), Loški Potok (krajevna skupnost Draga brez območja Glažute) in Kostel (zahodno od naselja Pirče), na hrvaški strani pa sta to občini Čeber/Čabar (v celoti) in Delnice (približno severno od črte Veliki Risnjak - Mali Drgomalj). Gre za zaključeno območje po več kriterijih, kot so zgodovinska ločenost od drugih pokrajin, administrativna ureditev, specifično narečje, naravno-geografska zaključenost območja.

Nova meja med Slovenijo in Hrvaško v povirju reke Kolpe bistveno vpliva na nadaljnji regionalni razvoj celotnega območja. Ta vpliv je močan predvsem zaradi naravno in prebivalstveno enotnega prostora, ki je tako postal praktično prvič v zgodovini slovanske naselitve tega območja resnično razdeljen. Nova meja je še posebno razdiralen element v svojem poteku po reki Čebranki. Le-ta namreč ne pomeni resnejše ovire v prostoru, saj je bistveno manj vodnata od Kolpe. Torej Čebranka vsekakor ni prostorsko-pokrajinski element, ki

bi tvoril močno naravno pregrado, da bi ta že od vsega začetka razdvajala lokalno prebivalstvo. Pač pa ga je ne le povezovala, temveč pomeni tudi enoten prostor naselitvenih plasti. Dolina reke Čebranke je namreč razmeroma ozka in poselitev je potekala neselektivno ob obeh bregovih oziroma straneh reke (doline). Prebivalstvo je bilo tudi v zgodovinsko-političnem smislu izredno povezano in homogeno, saj se je Zgornje Obkolpje (predvsem osrednje območje ob Čebranki) vedno kot celota selilo izpod ene jurisdikcije pod drugo (Josipovič, 1998). Ob tem ne smemo prezreti dejstva, da je bilo to območje še do 17. stoletja sestavni del Kranjske (npr. Puc, 1997), kot ene predhodnic sodobne Slovenije. Tudi poselitvene plasti, gledano od najzgodnejših, so bile slovenske, z izjemo Uskokov v 15. in 16. stoletju, ki so se v večjem številu nato preselili na območje Bele krajine (Žagar, 1983) ter deloma Kočevjarjev (Štrus, 1959) v severozahodnih obrobni predelih. Tudi današnje gornjekolpsko narečje je s hrvaškega stališča kajkavsko, s slovenskim (pretežno rovtarskim) substratom (npr. Lončarič, 1990). To je seveda posledica naseljevanja v 16. in 17. stoletju, ko so se na Čebransko po odkritju železove rude (Puc, 1997) priselili prebivalci rudarskih in fužinarskih predelov zahodne Slovenije. Tudi slovenski jezikoslovci so to območje uvrstili h kostelskemu narečju slovenščine (Ramovš, 1936; Logar, 1975). Zgornje Obkolpje je zelo pester prostor, ki pa danes družbeno in prebivalstveno usiha. V nadaljevanju so predstavljeni izsledki ankete, ki je bila opravljena med lokalnim prebivalstvom na slovenski strani državne meje leta 1998 in govori o prekmejnem sodelovanju in sploh o vplivih nove meje na tamkajšnji prostor in njegovo prebivalstvo.

Čezmejno sodelovanje v Zgornjem Obkolpju je v bistvu še v povojih. To je posledica novonastale državne

Sl. 1: Zemljevid Zgornjega Obkolpja (omejeno s črno neprekinjeno črto) (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988).
Fig. 1: Map of the Upper Kolpa area (bounded by black uninterrupted line) (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988).

meje, ki je ohromila prej obstoječo komunikacijo in hkrati zmedla prebivalstvo. V času skupne države je bilo o prekmejnem sodelovanju nesmiselno govoriti, saj meje ni bilo čutiti nikjer. Izjema je bilo urejanje administrativnih zadev, saj se je administrativni jezik (pogosto priseljenega) uradništva na obeh straneh razlikoval od lokalnega narečja. Izmenjava prebivalstva in dobrin je bila vselej na visoki ravni. Brezštevilne poroke oziroma primožitve (priženitve) z ene na drugo stran meje so bile nekaj vsakdanjega. Tudi vprašanje šolanja otrok ni bilo prav nič sporno in mnogi otroci s hrvaške strani so zaradi boljših razmer v Sloveniji hodili v šolo na slovensko stran. Največkrat so bili to otroci iz slovenskih ali mešanih zakonov (npr. Meznarič, 1995). Največji zblizevalni faktor je seveda jezik, ki je enak ali vsaj zelo podoben na obeh straneh. Gre za gornjekolpsko različico kajkavščine, ki se ji je kljub administrativnemu razmejevanju in poseganju v prostor uspelo brez hujših posledic ohraniti do danes.

Žal se slovenska stran ni zavedala velikega pomena obstoja enotnega Gornjekolpja. Po drugi svetovni vojni je imela priložnost oporekati razmejitvi, kot je to uspešno naredila v primeru Štrigove, Marindola in Gradina. Tako pa se je meja znašla na rečici, ki je skozi zgodovino ponazarjala povezovalni faktor, po osamosvojitvi pa je njen pomen prerasel lokalni okvir in dobil mednarodni pomen. Ta zgodovinska neodločnost Slovenije se danes kaže v (ob)mejnih problemih, perifernosti in pospešeni depopulaciji tega območja. Posledice razbitja enotnega območja so najbolj vidne v gospodarstvu. Namesto enotnega območja z uspešnim lokalnim, na policentričnem razvoju zasnovanim gospodarstvom, ki bi zadrževalo ljudi v domačem kraju in prinašalo prosperiteto, sta nastali dve periferni in razvojno zaostali območji, katerima grozi popolna depopulacija. Še posebej to velja za slovenski del, saj je tu precej manj prebivalstva, prostor je veliko bolj omejen, bistveno pa je pomanjkanje izrazitejšega centra...

2. Interpretacija rezultatov ankete

Anketa je prinesla na videz presenetljive rezultate, če pa poznamo okoliščine, ki danes vladajo v Zgornjem Obkolpju, so povsem razumljivi. Anketiranih je bilo natančno sto (100) polnoletnih ljudi, torej imamo opravka z numerusom, ki že daje statistično zanesljive rezultate. Zanimivo je, da je le ena oseba odklonila sodelovanje. Da bi nastal čimbolj uravnotežen vzorec, je bilo treba uskladiti število anket s številom prebivalcev posamez-

nega naselja. Za gornjekolpska naselja je velikost hudo relativen pojem, saj so že zelo velika tista z več kot 100 prebivalci. Ker je vseh prebivalcev skupno 1.047 (Popis 1991), to pomeni, da je bila izvedena približno ena anketa na vsakih 10 prebivalcev.

Anketa je zajemala sedem tematskih sklopov: splošna 'spoznavna' vprašanja, vprašanja življenjskega standarda in zaposlovanja, migracije prebivalstva, jezikovna vprašanja, vpliv meje, prekmejno sodelovanje.

Prvi sklop anketnih vprašanj je bil namenjen splošnim spoznavnim vprašanjem o spolu, starosti, stanu, številu družinskih članov itd. Spolna struktura anketirancev je zelo uravnotežena, z 51% moških in 49% žensk. Povprečna starost anketiranih dosega 54 let in pol. Gre za zelo visoko starost, kljub temu da so bile v anketo zajete le polnoletne osebe. Glede stanu prevladujejo poročeni z 79%, kamor je všteti tudi en samcat primer izvenzakonske zveze, 21% pa je samskih (ovdovelih, ločenih). Povprečno število družinskih članov anketirancev je približno tri osebe (2,84).

Naslednji sklop vprašanj je bil povezan z ekonomskim stanjem anketiranih, začenši z 'vprašanjem spodbude': na vprašanje, ali živijo danes bolje kot pred osamosvojitvijo, jih je 58% odgovorilo, da ne, 1% je vprašanju pritrnil, 41% pa jih živi približno enako kot prej. Ugotovimo lahko, da prebivalstvo večinoma živi slabše, saj se je življenjski standard (glede na rezultate) od osamosvojitve sem za večino poslabšal. Vprašanje zaposlitve je precej kompleksno: 57% anketiranih je zaposlenih in kar 43% nezaposlenih ali upokojenih. Za nezaposlene so se eksplicitno opredelili le upokojenci (teh je od vseh anketiranih 36%), drugi pa so dodali, da se samozaposlujejo (7%). Največji trije zaposlitveni centri so po besedah anketiranih Kovinoplastika Lož, Itas Kočevje in Gozdno gospodarstvo Kočevska Reka.

Vprašanje oskrbe in večjih nakupov sestavlja naslednji sklop vprašanj. Oskrba z osnovnimi življenjskimi potrebščinami je v glavnem orientirana na najbližjo samopostrežno trgovino ali na samooskrbo. Zanimivo je, da v Osilnico prihajajo nakupovat s Hrvaškega in Zamosta, saj so 'osilniške' cene v primerjavi s tistimi na Hrvaškem še vedno nižje. Da porazdelitev ne ustreza popolnoma t.i. pravilu najbližje trgovine, je videti iz tabele 2.

Zanimivo je, da se 21% anketiranih oskrbuje na hrvaški strani, in sicer v krajih neposredno ob Kolpi ali Čebranki (Brod, Čeber, Prezid, Plešce) - torej neposredno ob meji. Glede večjih nakupov se kar 17% prebivalstva odloča za nakupovanje na Hrvaškem, 1% pa celo v Avstriji.

Tabela 1: Zaposlitvena struktura anketiranih po gospodarskih sektorjih (Josipovič, 1998).

Table 1: Employment structure of the interviewees per separate economy sectors (Josipovič, 1998).

sektor	I – primarni	II – sekundarni	III - terciarni	IV - kvartarni
zaposleni	14	34	4	5
delež	24,6%	59,6%	7%	8,8%

Tabela 2: Oskrba anketiranega prebivalstva (Josipovič, 1998).
Table 2: Provision of the interviewed population (Josipovič, 1998).

manjši nakupi		večji nakupi	
Naselje	delež	Naselje	delež
Vas-Fara	17%	Kočevje	30%
Podpreska	16%	Ljubljana	26%
Bosljiva Loka	13%	Cerknica	14%
Osilnica	11%	Ribnica	11%
Brod	8%	Delnice	8%
Čeber	6%	Čeber	6%
Loški Potok	5%	Reka	3%
Prezid	4%	Škofja Loka	1%
Plešce	3%	Celovec	1%
Kočevje	1%		
prevoz na dom	9%		
Samooskrba	7%		
SKUPAJ slov.del	63%	SLOVENIJA	82%
SKUPAJ hrv. del	21%	HRVAŠKA	17%
DRUGO	16%	DRUGO	1%

Tabela 3: Struktura priseljenih anketirancev (Josipovič, 1998).
Table 3: The immigrant interviewees structure (Josipovič, 1998).

Od rojstva	Povratniki v	PRISELJENI				
41%	13%	46%				
		Zgornje Obkolepje				
		52,2%				
		Drugi slov. kraji	Sosednje občine	Slov. del	Hrv. del	Drugi hrv. kraji
		19,6%	23,9%	17,4%	34,8%	4,3%
		SLOVENIJA			HRVAŠKA	
		60,9%			39,1%	

Tabela 4: Deleži odseljenih po ciljnih območjih (Josipovič, 1998).
Table 4: The share of emigrants per target areas (Josipovič, 1998).

ODELJENI						
Drugi kraji v Sloveniji	Slovensko obrobje	Zgornje Obkolepje		Hrvaško obrobje	Drugi kraji na Hrvaškem	Tujina
		Slov. del	Hrv. del			
27%	24%	2%	29%	5%	2%	11%
		31%				
		60%				
		SLOVENIJA		HRVAŠKA		
		53%		36%		

Tabela 5: Pogovorni jezik anketirancev v domačem okolju (Josipovič, 1998).
Table 5: Colloquial language of the interviewees in their domestic environment (Josipovič, 1998).

JEZIK UPORABE		
slovenščina	domače narečje (kostelščina)	hrvaščina
55%	40%	5%

Tabela 6: Mnenje anketiranih o podobnosti jezika na obeh straneh meje v Zgornjem Obkolepju (Josipovič, 1998).
Table 6: The interviewees' opinion about the similarity of the languages on both sides of the border in the Upper Kolpa area (Josipovič, 1998).

JEZIK - LOKALNO NAREČJE				
isto/enako	zelo podobno	podobno	različno	zelo različno
32%	19%	49%	0%	0%

Naslednji sklop vprašanj je povezan z migracijami prebivalstva. Na vprašanje, ali že od rojstva živijo v kraju bivanja, je večina anketiranih (46%) odgovorila nikalno. Vprašanju je pritrdilo 41%, 13% pa je povratnikov v kraj rojstva. Priseljeni v več kot polovici (52,2%) primerov izhajajo iz Zgornjega Obkolpja, in sicer 34,8% s hrvaške ter 17,4% s slovenske strani. Od drugod je 47,8% anketiranih, in sicer iz nekdanjih sosednjih občin Zgornjega Obkolpja (Ribnica, Kočevje, Cerknica) 23,9%, iz drugih krajev po Sloveniji 19,6% ter 4,3% iz drugih hrvaških krajev. Če pogledamo prebivalstvo glede na državo rojstva, pa vidimo, da kar 39,1% prebivalstva prihaja iz Hrvaške. Vendar, če iz tega števila izvzamemo delež, ki gre Zgornjemu Obkolpju, dobimo manj kot dvajsetino priselitev iz Hrvaške. To kaže na veliko notranjo orientiranost in naslombo predvsem na Slovenijo (glej tabelo 3).

Če ob tem upoštevamo, da ima celo 72% anketirancev sorodnike na hrvaški strani, od teh pa kar 81,9% v prvem ali drugem kolenu, se še dodatno potrjuje ta velika in močna medsebojna prepletenost in homogenost zgornjekolpskega območja!

Zanimivo je vprašanje 'narodnostno' mešanih zakonov, ki so tudi odsev migracij prebivalstva. Kar 87% anketiranih je dejalo, da je mešanih zakonov veliko! Na vprašanje, kje jih je več (na slovenski ali na hrvaški strani Zgornjega Obkolpja), so anketiranci odgovorili enakomerno (tretjinsko) razporejeno. Rahla večina (35%) meni, da jih je na slovenski strani več, le en odstotek manj je tistih, ki menijo, da je število mešanih zakonov na obeh straneh približno enako, 31% pa jih meni, da je mešanih zakonov več na hrvaški strani.

Na vprašanje o izseljevanju danes je tri četrtine (73%) anketirancev odgovorilo, da se danes prebivalstvo iz njihovega kraja ne izseljuje več. Glede nekdanjega izseljevanja pa je slika popolnoma nasprotna, saj je vseh 100 anketirancev vprašanju pritrdilo. Tako danes kot v preteklosti gre za približno ista ciljna območja izseljevanja: 1. Zgornje Obkolpje (pretežno hrvaška stran), 2. Sosednje občine (nekdanje) Zgornjega Obkolpja (pretežno tiste na slovenski strani), 3. Drugi kraji v Sloveniji, 4. Drugi kraji na Hrvaškem in 5. Tujina (glej tabelo 4). Tudi v primeru izseljevanja vidimo, da gre

večinoma za preseljevanje v relativno bližnje kraje, saj se je znotraj samega Obkolpja in v okoliške občine preselilo tri petine izseljenih iz kraja rojstva. Zopet se kaže večja navezanost na Slovenijo s 53% deležem, skupaj z Zgornjim Obkolpjem pa celo 82%, medtem ko drugim krajem na Hrvaškem pripada le 7%!

Sledi sklop o jeziku, ki zajema vprašanje pogo- vornega jezika, vprašanje razumevanja sosednjega jezika in vprašanje lokalnega narečja. Kot pogovorni jezik doma je slovenščino navedlo 55% anketiranih, le 5% hrvaščino in celih 40% domače narečje, kar je očitno znamenje močnega regionalizma (glej tabelo 5)!

Zakaj se je prebivalstvo v tolikšni meri odločalo za domače narečje, je vprašanje. Vzrok je lahko tudi v tem, da kostelščine nimajo za slovensko narečje, oziroma da se precej razlikuje od slovenskega knjižnega jezika. Večina ljudi je ob tem dejala, da govori mešanico. Ta mešanica naj bi bilo lokalno kostelsko narečje. Da gre za mešanico, menijo zato, ker podobno ali enako govorijo na hrvaški strani in da narečje zato vsebuje tudi hrvaške besede. Jasno je, da je to zgolj navidezno, saj lingvisti tako hrvaški kot slovenski del Zgornjega Obkolpja uvrščajo v isto narečje (npr. Ramovš, 1936).

Glede razumevanja hrvaščine vprašani nimajo težav, saj vsi (100%) razumejo hrvaško. Govoriti hrvaško zna 88%, preostalih 12% pa ga zna govoriti 'malo do srednje'. Na vprašanje podobnosti narečja na slovenski s tistim na hrvaški strani so vsi mnenja, da sta si podobni, še več: 51% jih meni, da sta si zelo podobni, če ne že enaki (glej tabelo 6).

Zelo zanimivi so bili tudi odgovori na vprašanje o teritorialni razširjenosti narečja glede na naselje anketirancev. Prav vse opredelitve so segale prek državne meje, torej se sam od sebe vsiljuje sklep o istem narečju na obeh straneh meje.

Vplivu meje je namenjen naslednji sklop vprašanj. Štiri petine anketiranih je menilo, da meja nanje tako ali drugače vpliva. Celo polovica anketiranih je na meji že imela nevšečnosti!

Glede načina vplivanja so anketiranci največ navajali: ni več sproščenosti; zaradi kontrole manj hodijo čez mejo; meja zdaj pomeni psihični pritisk; je ovira, ki jo je treba prečkati; dostop do lastne parcele prek brvi ali

Tabela 7: Časovni deleži prehodov prek meje (Josipovič, 1998).

Table 7: Border crossing frequency (Josipovič, 1998).

PREHAJANJE MEJE			
vsaj enkrat tedensko	vsaj enkrat mesečno	nekajkrat letno	redko ali nikoli
44%	7%	22%	27%

Tabela 8: Časovni deleži obiskov sorodnikov (Josipovič, 1998).

Table 8: Visits of relatives frequency (Josipovič, 1998).

OBISKOVANJE SORODNIKOV			
vsaj enkrat tedensko	vsaj enkrat mesečno	nekajkrat letno	redko ali nikoli
29,2%	11,1%	26,4%	33%

mostu je mogoč le, če imaš pri sebi potrdilo o lastništvu zemljišča na drugi strani meje; ni enakopravnosti prebivalcev, saj lahko nekaznovano ilegalno prečkajo mejo le rezidenti najbližjega naselja; nekateri imajo posebne dovolilnice, drugi pa do njih ne morejo; sedaj je treba hoditi naokrog prek uradnega mejnega prehoda; problematične so vasi, do katerih je prej od glavne ceste na slovensko stran vodila pot prek mostu (npr. Papeži, Strojčiči, Kuželj...), ker morajo zdaj po slabi, ozki cesti do svojih domov. Problem je namreč v tem, da hrvaška niti domačinom ne pusti prehoda prek obstoječih mostov, češ sedaj imate cesto na svoji strani!; problem je mejni prehod Podplanina, ki je prešel iz kategorije mednarodnih v kategorijo meddržavnih prehodov. Tako morajo npr. sorodniki iz drugih držav (zdomci) naokrog na Babno Polje; vpliv se kaže v omejeni osebni svobodi, večkrat-dnevnu patroljiranju mejnih organov, policistih na konjih ipd.; anketiranci so ogorčeni nad postopki mejnih organov, predvsem slovenskih, ki osebo, ki prečka mejo večkrat dnevno, vsakič podrobno pregledajo; psihično in fizično oviran prihod izseljenih domačinov na počitnice; prekmajna komunikacija med prebivalstvom je oslabiljena; ni več tiste družabnosti, saj so prej imeli vsak teden veselice (Čeber, Plešče...), vendar so jih ljudje nehali obiskovati, saj jih je ob vrnitvi čakala mejna policija (in morebitni alkotest). Zanimivo je, da skoraj tretjina (31%) vprašanih kljub temu meni, da je meja potrebna.

Mejo lokalno prebivalstvo dokaj pogosto prestopa bodisi zaradi oskrbe, obiska sorodnikov, zaposlitve idr. Kljub spremenjenim odnosom v zadnjem desetletju še vedno skoraj polovica anketiranih mejo prečka vsaj enkrat tedensko, le četrtnina pa je takih, ki to storijo poredkoma ali nikoli (glej tabelo 7).

Zanimiva je primerjava med obiskovanjem sorodnikov in prehodi prek meje. Tudi tu je delež pogostih obiskov skoraj tretjinski, medtem ko dve petini svoje sorodnike obišče vsaj enkrat na mesec. Vidimo lahko, da anketiranci prehode prek meje pogosto izkoristijo za obisk sorodnikov (glej tabelo 8). Zadnji, najpestrejši sklop vprašanj govori o prekmajnem sodelovanju. Anketiranci skoraj dvotretjinsko (62%) trdijo, da je danes sodelovanje dobro, kljub temu pa jih 91% meni, da je bilo pred osamosvojitvijo sodelovanje boljše.

Ko so anketiranci govorili o ravneh oziroma področjih sodelovanja, so večinoma izpostavljali probleme. Bilo pa je tudi kar nekaj pozitivnih izkušenj. Med njimi velja izpostaviti:

- sodelovanje carinikov in policistov na področju njihovega dela ter vsakoletno organiziranje letnih iger;
- prekmajno sodelovanje turističnih društev (Čeber, Osilnica), ki zajema organizacijo športnih prireditev, izletov, športnega ribolova ipd.;
- sodelovanje gasilskih društev (kot zanimivost je naselje Kuželj, ki ima kot dvojna vas gasilsko društvo na hrvaški strani, gasilski avto pa na slovenski, vendar to ni ovira za dobro sodelovanje. Glede dobrega gasilskega

sodelovanja velja omeniti požar v Novem Kotu leta 1992, ko so na pomoč prvi prišli gasilci iz Prezida, in to prek ilegalnega prehoda! V tej luči se kaže nedavno neposredovanje slovenskih policistov pri Hotizi kot nedopustno! Sploh je treba poudariti tradicionalno navezanost Novega Kota na Prezid. Vsakodnevna oskrba z osnovnimi in drugimi potrebščinami, neposredna avtobusna povezava Prezida in Ljubljane, mešani zakoni...);

- sodelovanje na področju lova in ribolova (lovska družina iz Ribjeka ima velik del članov s hrvaške strani);
- sodelujejo tudi na področju duhovnosti, saj hodijo npr. vaščani iz Hrvaškega k maši v Osilnico, nekateri verniki z območja Papežev pa hodijo k cerkvenim obredom čez mejo v Plešče;

- na področju varstva geografskega okolja sodelujejo tudi bivše občine Cerknica, Čeber in Delnice. Gre za projekt ustanovitve medregijskega parka Risnjak-Snežnik;

- za sodelovanje lahko štejemo šolanje nekaterih otrok iz Črnega potoka in Podplanine v Čeburu, saj je slovenska šola bistveno bolj oddaljena;

- oblika sodelovanja je tudi šolski avtobus, ki vozi po stari glavni cesti Brod-Čeber, ker je nova na slovenski strani preozka.

Seveda zaradi meje nastopajo tudi številni problemi. Mnoge gospodarske, kulturne in družabne dejavnosti so bile odvisne od prebivalcev z obeh strani meje. Sedaj so to področja minulega sodelovanja, na nove razmere pa se prebivalstvo še ni povsem privadilo:

- veterinarska služba s sedežem v Čeburu je pokrivala tudi slovensko stran, a danes so npr. živinorejci iz območja Drage odvisni od veterinarske službe v Ljubljani;

- nekdanj daleč naokrog znani in priznani ribji trg v Čeburu je danes le blede senca predvojnega stanja. Zaradi težavnih gospodarskih razmer si prebivalstvo niti ne more toliko privoščiti, glavni problem pa je zopet meja, ki ima glede vnosa hrane v državo (denimo rib) stroge omejitve;

- ribogojnica ob Čebrankinem Obrhu je v krizi in počasi propada, ker ni dovolj odjemalcev. Prej pa je zalagala območje do Starega trga in Loškega potoka;

- podobno je tudi z znano ribjo restavracijo, katere obisk je po nastanku nove meje bistveno upadel;

- izmenjava rib iz Čebranske doline ter živine iz Dragarskega in Kotarskega podolja je praktično zamrla;

- prekmajno kulturno življenje je v krizi. Na prireditve v kulturnem domu v Čeburu so prej prihajali iz celotnega Zgornjega Obkolpja in tudi od dlje;

- obiskovanje maš na drugi strani meje je bilo prej razširjeno predvsem zaradi bližine. Iz območja Papežev so množično hodili v Plešče. Danes bi to pomenilo illegalen prehod, zato morajo k maši v 10 kilometrov oddaljeno Osilnico;

- pred uvedbo meje se je veliko prebivalcev Novega Kota preselilo v Prezid. Še danes imajo nekateri svoje bivališče v Prezidu, poleg tega so prijavljeni v Novem Kotu;

- poslabšala se je prometna dostopnost gornjekolp-skih krajev predvsem s slovenske strani, saj so nekateri kraji prave prometne enklave, do nekaterih drugih pa vodijo ozke, vijugaste in slabe poti;

- neurejeno je vprašanje šolanja otrok iz prometno odmaknjenih naselij, zato nekaj otrok iz Črnega potoka in Podplanine ter Novega Kota hodi v šolo v Čeber oziroma Prezid. Sicer pa otroci dnevno prehajajo mejo na poti v šolo iz Novega Kota prek Prezida v Babno polje oziroma Stari trg. Če bi se peljali po slovenski strani, bi se šola oddaljila za približno 20 kilometrov! Za čas pred letom 1991 anketiranci navajajo primere šolarskega prehajanja vzdolž celotne gornjekolpske meje: iz območja Turk, Gašparcev, Kužlja, Broda in drugih naselij v Vas-Faro; iz območja Hrvaškega in deloma Zamosta v Osilnico. Podobno so hodili tudi otroci s slovenske strani v šole na hrvaški strani: iz Strojčev, Papežev in okolice so hodili v Plešče ter deloma v Čeber, kamor so hodili tudi prej otroci iz Črnega potoka, Podplanine, Pungerta in Starega Kota. Današnje stanje števila šoloobveznih otrok v slovenskem delu Zgornjega Obkolpja je klavrno. Osnovni šoli sta le v Podpreski in štiriletna podružnična šola OŠ Vas-Fara v Osilnici.

Velika večina anketiranih (93%) se zavzema za institucionalno oblikovanje prekmejnega območja Zgornjega Obkolpja s tako imenovano mehko mejo, ki je ne bi bilo čutiti. Iz tega jasno izhaja, da pri mejah, ki še niso kristalizirale, obstaja večja tendenca in možnost nastajanja novih prekmejnih območij (npr. Bufon, 1993)!

Največja ovira pri prekmejnem sodelovanju je danes slabo prepustna meja. Na zelo dolgem kosu gornjekolpske meje imamo mednarodna prehoda le na njenih skrajnih koncih. To sta prehoda Babno polje in Petrina. Obstaja še meddržavni prehod v Podplanini, ki pa zaradi nedavne prekategorizacije iz mednarodnega v meddržavnega ter neurejenega cestišča izgublja na prepustnosti. Kot zlasti problematično se to kaže na primeru zunanjega turizma. Kljub naporom lokalnih prebivalcev, da bi razvijali turizem v dolini Gornje Kolpe in Čebanke, verjetno ne bodo mogli privabiti zadostnega števila tujcev ravno zaradi prometne neorganiziranosti, ki ne omogoča normalnega pretoka blaga in potnikov. Turizem je ena redkih oblik gospodarstva v teh krajih, ki tamkaj še lahko zadrži pomemben del prebivalstva. Ob dejstvu, da se rešitve ne sprejemajo, čas pa neusmiljeno teče, si je iluzorno predstavljati rožnato prihodnost.

Prva rešitev, ki se ponuja, je ureditev maloobmejnega prometa. Domače prebivalstvo mora imeti možnost neoviranega prehajanja meje. To pomeni, da bi bilo treba reaktivirati vse obstoječe mostove in druge, predvsem cestne prekmejne povezave za maloobmejno prehajanje. Treba bi bilo določiti širino obmejnega pasu, v katerem bi imel vsak prebivalec možnost pridobitve maloobmejne prepustnice. Posebej to velja za dvolastnike, zaposlene na drugi strani meje, in šolarje. Trenutno najbolj pereč problem je 'ilegalni' mejni prehod pri Novem Kotu. Tisti

krajani, ki so zaposleni denimo v Starem trgu ali Ložu in ne živijo v Novem oziroma Starem Kotu, ampak npr. v Dragi, Lazcu ipd., morajo v službo 'naokrog' prek Loškega potoka po slabi makadamski cesti, ki je večidel pozimi zaprta. Gre za približno 20 kilometrov daljšo razdaljo. V primeru zapore te ceste prek Racne gore se morajo prizadeti voziti bodisi preko Sodražice in Bloške Police, bodisi prek Čebra in Babnega polja!

Naslednji akutni problem je slovenska prometna eksklava Črni potok. Edina pot iz tega naselja vodi prek Čebanke na hrvaško stran. Šoloobvezni otroci zaradi bližine tako obiskujejo OŠ v Čeburu, kjer poteka pouk v hrvaškem jeziku.

Tu je še cela vrsta mostov prek mejne reke, ki so tako postali ilegalni prehodi, oziroma je njihova uporaba prepovedana. Taki primeri so v Papežih z okolico, Strojčih, Bosljivi Loki, Mirtovičih in Kužlju. Skupaj z že omenjenima Črnim potokom in Novim Kotom tvorijo skupino ilegalnih prehodov po letu 1991. Na hrvaški strani je le naselje Hrvaško 'odrezano' od zaledja. Praktično edina povezava je most prek reke Kolpe, ki vodi v sosednjo Osilnico.

3. Sklep

Na kratko lahko zaključimo, da je Zgornje Obkolpje čezmejna regija, saj zavzema obmejni območji dveh sosednjih držav. Gre za periferno območje tako na strani Slovenije kot tudi na strani Hrvaške. Tudi v času SFRJ je bilo celotno območje zapostavljeno. To se kaže in se je kazalo v obliki izseljevanja in depopulacije. Tudi prometno spada območje Zgornjega Obkolpja med težje dostopna, posebej po nastanku državne meje. S tem v zvezi je tudi prometno omrežje, ki je svoje največje pomanjkljivosti pokazalo v novjšem času. Zaradi vzpostavitve meje je bilo treba zgraditi vzporedno (dvojno) infrastrukturo. Bistveno večji posegi so bili potrebni na slovenski strani in, kot vidimo, dograditve tega omrežja še ni!

To območje se srečuje z vrsto težav, ki jih je prinesla uvedba državne meje. Otežena sta tako medsebojna komunikacija kot sodelovanje prebivalstva z različnih bregov sicer po mnogih kriterijih enotnega območja. Glavni krivec za današnje stanje je meja, žal, kot primer zastarele fevdalne meje, ki si je prebivalstvo po načelu samoodločbe ni izbralo. Velika zgodovinska škoda je, da v času obeh Jugoslavij ni bilo sanirano vprašanje zastarelosti mej, pač pa se je vzdrževalo stanje vsiljenih fevdalnih in posledično administrativnih delitev.

V prihodnosti je lahko tudi slovenska manjšina na Hrvaškem, ki je pomemben del prebivalstva tudi v Zgornjem Obkolpju, Sloveniji v veliko oporo pri meddržavnem sodelovanju in premagovanju odprtih bilateralnih vprašanj. Hrvaški del Zgornjega Obkolpja je namreč eno redkih območij na Hrvaškem, kjer delež Slovencev po popisu iz leta 1991 presega tri odstotke.

TRANSBORDER COOPERATION AND THE IMPACTS OF THE NEW SLOVENE-CROATIAN STATE BOUNDARY ON THE LOCAL POPULATION OF THE UPPER KOLPA AREA

Damir JOSIPOVIČ

Institute of Geography, SI-1000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7
e-mail: damir.josipovic@uni-lj.si

SUMMARY

The transborder cooperation in the Upper Kolpa area is an utterly new process, formally initiated by Slovenia and Croatia attaining their independence and by the new international boundary being drawn between them. In the past, The Upper Kolpa area was always a single unit under various administrations, and it was only the geopolitical changes in the early 1990s due to which the area was divided for the first time between two states. The greater part of the Upper Kolpa now belongs to Croatia, the smaller part to Slovenia. The reasons for the present delineation of the boundary are not ethnic but purely economic-historical. Today's boundary is in fact a feudal relic and the result of the Carniolan Čebranka district being bought by the Frankopan and Zrinski noblemen in the mid-17th century and annexed to the Hungarian part of the monarchy of that period. In those times the Upper Kolpa area was Slovene as far as its language and inhabitants are concerned, while today we can merely watch how fatal may the consequences be of the former feudal estates borders that eventually become boundaries of nation-states.

The changes that took place after 1991 have had a great impact on the local population on both sides of the newly delineated border. The Slovene side has been even more affected, for Čeber, the centre of the area, and the main part of the area's infrastructure have remained on the Croatian side of the border. Namely, the Slovene part encloses a narrow belt along the left bank of the Kolpa river in the mostly canyon type valley and along the Čebranka river, its main tributary. The greatest problem is the insufficient traffic network, as some of the settlements on both sides of the border are accessible only from the opposite side, which additionally augments the peripheral character of the area and, in turn, its depopulation. Owing to the lack of legal border crossings, numerous problems have occurred in respect of the area's daily migration, the new traffic regime, double ownership, etc.

In order to establish the extent of the impacts of the new boundary on the local population, the author prepared a questionnaire for the locals on the Slovene side of the border, the questions associated mainly with the socio-economic situation of the people, the area's provision, migrations, language, the impact of the border and the people's transborder cooperation.

From the aspect of Slovenia, the Upper Kolpa is of a special interest, as it constitutes a historical Slovene settling area, which is still reflected in the local dialect. The Croatian part of the Upper Kolpa is one of the rare areas in Croatia, where the Slovenes still exceed 3% of the local population.

Without suitably regulated transborder conditions in the sense of associating and unimpeded crossing of the state border, the new boundary will not represent some new opportunities but rather a great obstacle in the associating and harmonious regional development of the Upper Kolpa area.

Key words: transborder cooperation, boundary, transborder district, the Upper Kolpa area, Slovenia, Croatia

LITERATURA

- Bufon, M. (1993):** Elementi obmejnosti in faktorji oblikovanja prekomejnih območij na primeru Slovenije. Dela, 10. Ljubljana, FF, 99-109.
- Josipovič, D. (1998):** Zgornje Obkolpje. Politično-geografski oris obmejnega območja v Sloveniji in na Hrvaškem. Diplomski naloga. Ljubljana, FF.
- Leksikon Cankarjeve založbe (1988):** Leksikon Cankarjeve založbe. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Logar, T. (1975):** Slovenska narečja. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Lončarič, M. (1990):** Kaj - jučer i danas. Čakovec, Zrinski.
- Mežnarič, S. (1995):** Slovenci u Hrvatskoj. Podaci i model jednog sociološkog istraživanja. V: Kržišnik-Bukič, V. (ed.): Slovenci v Hrvatski. Ljubljana, 195-228.
- Puc, M. (1997):** Atlas reke Kolpe. Ljubljana, Geodetski zavod Republike Slovenije.
- Ramovš, F. (1936):** Kratka zgodovina slovenskega jezika. Ljubljana, Akademsko založba.
- Statistični zavod Slovenije (1948-1991):** Popisi prebivalstva po etnični pripadnosti, številu, starosti, po naseljih in občinah SFRJ (1948-1991). Ljubljana.
- Štrus, F. (1959):** Kočevska. Regionalni oris. Diplomski naloga. Ljubljana, FF.
- Žagar, J. (1983):** Kostel. Ljudje in zemlja ob Kolpi. Kočevje, Kulturna skupnost občine.